

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 1

Goarta 2

RASISMA JA VEALAHEAPMI

RASISMA JA VEALAHEAPMI

ČUOČČUHUŠ

ČUOČČUHUŠ

Buohkat vealahit

Máilbmi rasisma haga lea vejolaš

RASISMA JA VEALAHEAPMI

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SÁGASTALLANJUOLGGADUSAT

ÁRVALUSAT ČUOVVULANGAŽALDAGAIDE

- Atnet árvvus guhtet guimmiideattet oaiviliid.
- Guldal earáid oaiviliid.
- Searvva ságastallamii iežat oaiviliiguin.
- Jeara áinnas čuovvulangažaldagaid earáin dađistaga ságastallamis.
- Dá II leat digaštallan. Don it galgga jáhkíhit earáid iežat oaiviliiguin, muhto juohkit iežat oaiviliid earáiguin, seammás go guldat earáid ja geahččalat ipmirdit earáid oaiviliid.

- Manne oaivildat dan?
- Maid jurddašat iežat ipmárdusa birra?
- Man dihte nie jurddašat?
- Sáhtá go leat spiehkasteapmi du jurdaga hárrái?
- Sáhtát go čilget eambbo iežat jurdagiid?

Goarta 3

Goarta 4

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 5

Goarta 6

RASISMA JA VEALAHEAPMI ★

CASE / DÁHPÁHUSOVDAMEARKA:

«Miryam» lea nissonolmmoš geas ruohttasat leat Iranas, muhto gii lea riegádan ja bajásšaddan Lillehammeris. Son oasálastá muhtin lágideamis báikkálaš girjerádjosis, ja muhtin amas nissonolmmoš muitala sutnje man buorre dárogiel suopman sus lea.

Movt sáhtta “Miryam” vásihan su kommentára?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

CASE / DÁHPÁHUSOVDAMEARKA:

«Sara» lea 25 jahkásaš nissonolmmoš geas lea somalialaš duogáš. Son manná sihkarvuodadárkkistusa čađa Gardermoenis, ja dorvofákta dáhttu su váldit eret hijaba almmolaččat, vai beassá dárkkileappot dárkkistit.

Man ollu doaivvut dán dilálašvuodas lea sáhka sihkarvuodas?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

CASE / DÁHPÁHUSOVDAMEARKA:

Muhtin nuorra bárdni bisseha du gáhta alde ja jearrá jus son sáhtta oažžut luoikkas du telefonna, dan dihte go su telefonnas lea báhtter guorranan.

Luoikkat go sutnje telefonna?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SITÁHTA

“Lea oba dábálaš/mihtilmas ahte norgalaš lea buorre”

– Gro Harlem Brundtland, 1992

Maid mearkkaša dábálaš/mihtilmas norgalaš?

© SNL 202

Goarta 7

Goarta 8

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 9

Goarta 10

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SITÁHTA

“Diehtemeahttunvuohta ja ovdagáttut leat eaktun propagándii. Min áigumuš lea dan dihte dustet diehtemeahttunvuođa dieđuin, ovdagáttuid gierdevašvuođain ja olgguštuvvon olbmuid árvvasvuođain. Rasisma sáhtta ja bohtá duššindahkkot”

– Kofi Annan, *ONa čihččet váldočáli*

Mo ipmirdat dán čuoččuhusa?

© Confronting Racism in Higher Education, 2013
Information Age Publishing. Translated from English

RASISMA JA VEALAHEAPMI

PERSOVNNALAŠ FEARAN

Abubakar Hussain

“Dalle go ledjen čieža jahkásaš, de bovdejin olles klássa iežan riegádanbeaidoaluide. Dušše guovttis bohte.”

Antiracistisk.no/takk

Manne jáhkát ahte dušše guovttis bohte doaluide?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

PERSOVNNALAŠ FEARAN

Adriana Pooja Joseph

“Ožžon čálalaš máhchaga muhtin professoris gii oaivvildii ahte ledjen doaimmashehttejuvvon dan dihte go lean olgoriikalaš”

Antiracistisk.no/takk

Maid doavvut professor dainna máhchagain oaivvildii?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

PERSOVNNALAŠ FEARAN

Tobias Bashevkin

“Mánnán bálko mu maŋŋái geđggiid dan dihte go ledjen juvddálaš”

Antiracistisk.no/takk

Movt doavvut diekkár vásáhusat váikkuhit mánnái?

Goarta 11

Goarta 12

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 13

Goarta 14

RASISMA JA VEALAHEAPMI ★

RIEKTA JA BOASTUT:

- “Gos don leat eret, duohtavuodas?”
- “Sáhtán go njávkastit du vuovttaid?”
- “Lea go du bearaš mii bágge du atnit hijaba?”

Movt dulkot daid gažaldagaid?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

LEAT GO ...

vásihan rasisma dahje vealaheami, dahje leat go oaidnán ahte earát leat dan vásihan?

RASISMA JA VEALAHEAPMI ★

FÁKTÁDIEĐUT

Rasisma mearkkaša muhtun muddui dan ahte leat ipmárdusat, guottut dahje dagut mat sirrejit olbmuid kategoriijaide. Sirren dáhphuvvá sin (navdojuvvon) čearddalaš duogáža vuodul, mas muhtumat daddjojit leat eambo árvosažžan go earát.

Maid du mielas rasisma doaba sistsidoallá?

© snl 2020

RASISMA JA VEALAHEAPMI ♥

FÁKTÁDIEĐUT

Vealaheapmi mearkkaša láhttet muhtimiiguin heajubut go earáiguin. Ovttaskas olbmot sáhttet vealahuvvot iežaset sohabealeidentitehta, seksuála orientašuvnna, osku, čearddalašvuoda dahje doaibmavádjima dihte.

Maid du mielas vealaheami doaba mearkkaša?

© snl 2020

Goarta 15

Goarta 16

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 17

Goarta 18

RASISMA JA VEALAHEAPMI

FÁKTÁDIEĐUT

Ovdagáddu lea oaivil dahje ipmárdus mii ii leat hábmejuvvon dainna dieđuin masa ášši guoská. Ovdagáddu vuođuštuvvo dávjá sajáiduvvon jáhkuide.

Maid du mielas ovdagáddu doaba mearkkaša?

© Sni 2020

RASISMA JA VEALAHEAPMI

FÁKTÁDIEĐUT

Erohusmeannudeapmi ja vealaheapmi lea duohta váttisvuohta Norgga bargomárkaniin. Norgga fitnodagat virgádit jámma eambo sisafárrejeddjiid EO riikkain, seammás go sisafárrejeddjiin Afrikás ja Ásias lea váttis oažžut barggu mii heive sin gelbbolašvuođaide.

Mii sáhtta leat sivva go muhtimat eai virgáduvvo bargguide maida sis lea gelbbolašvuohta?

© SSB analyse 2018

RASISMA JA VEALAHEAPMI

FÁKTÁDIEĐUT

1999 rájes leat juvddálaččat, romániálbmot, romálbmot, kvenat ja vuovdesuopmelaččat Norggas nammaduvvon našuvnnalaš unnitloguálbmogiin. Norggas nammaduvvojit dieinna lágiin álbmotjoavkkut main lea guhkes áigásaš gullelašvuohta riikii, ja mat dávjá historjjálaččat leat vásihan vealaheami dahje duolbmama.

Maid doavvut lei ulbmilin go muhtin álbmotjoavkkut ožžot dakkár nammadeami?

© SNL 2017

RASISMA JA VEALAHEAPMI

DIHTET GO AHTÉ ...

1814 Vuodđolágas lei mearriduvvon ahte juvddálaččat eai galgan beassat riikii? Lei Henrik Wergeland ángiruššan mii dagahii ahte dat mearrádus heaittihuvvui 1851.

Manne doavvut ahte juvddálaččat eai galgan beassat Norgii dien áigodagas?

© Ekeløve-Slydal 2014

Goarta 19

Goarta 20

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 21

Goarta 22

RASISMA JA VEALAHEAPMI

LÁGAT JA SOAHPAMUŠAT

Gonagasriika Norgga Vuodđoláhka

Paragráfa § 98 – Buohkat leat seamma árvosaččat lágas.
li oktage galgga vásihit eahpeáššálaš dahje eahpegorálaš erohusmeannudeami.

Miessemánu 13.beavvi 2014 mearridii Stuoradiggi ođđa lasáhusa Vuodđolága § 98. Láhka gielá njuolgggo ja eahpenjuolgggo vealaheami, mas meannudeapmi dagaha ahte muhtin joavkkuide čuohcá earenoamáš garrasit duohtadilis. Dat fáttmasta maid seksuála vuorjašumi dahje eará vuorjašumi.

Manne doavubehtet ahte gávdno vuodđoláhka mas lea vealaheami birra?

© Lovdata

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SMIEHTTAMUŠŠAN

Ovdagáttut

Vealaheapmi

Rasisma

Vašširihkolašvuohta

Terrorisma

Álbmotgoddin

Movt sáhtta ovdagáddu viidánit álbmotgoddimin?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SMIEHTTAMUŠŠAN...

Gávdnojit go mánga oahppobáikki maiguin sirrejit eriin beassat oahpuide sisa. Ovdamearkka dihte de lea Romssa universitehtas sierra earri mat addet davvinorgalačča ovdamuni beassat oahpuide.

Lea go diekkár earri oahpuide ja bargosajiide vealaheaddji?

Goarta 23

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SMIEHTAS MAT GO STATISTIHKKA ČÁJEHA Ahte:

- Eambo go 60 proseanta juvddálaččain garvet muhtomin čájehit iežaset osku gullelašvuođa, dan dihte go ballet heajos guottuin.
- 50 proseanta sápmelaččain geat nannosit dovdet sámi gullelašvuođa leat vásihan vealaheami.
- Njealjis logi olbmos eai sáhtáše jurddašit ahte sus lea rom-álbmoga olmmoš ránnján.

Doallá go statistihkka deaivása du ipmárdusa mielde makkár ovdagáttut leat Norggas?

© Bufdir 2020'

Goarta 24

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 25

Goarta 26

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SMIEHTTAMUŠŠAN...

Sápmelaččat leat guhkes áiggi čađa vásihan vealaheami. Sii eai beassan doalahit iežaset osku dahje iežaset giela, ii ge sis lean riekti eaiggáduššat eatnamiid.

Makkár dili lea sápmelaččain dál?

© Ekeløve-Slydal 2014

RASISMA JA VEALAHEAPMI

AMNESTY OAIVVILDA ...

... ahte gielddus vealaheami vuostá lea guovddáš prinsihppa olmmošvuoigatvuođain. Deattuhuvvo ahte buot olbmuin leat dat seamma vuoigatvuođat, beroškeahtá ovdamearkka dihte makkár lea:

- Osku ja jáhkku
- Sohkabealli
- Doaibmanávccat
- Čearddalašvuohta ja našonalitehta
- Politihkalaš oaidnu
- Sosiála duogáš ja giella
- Seksuála orientašuvdna ja sohkabealidentitehta
- Ahki
- Dearvvašvuohta

RASISMA JA VEALAHEAPMI

AMNESTY OAIVVILDA ...

... ahte buohkain lea riekti čájehit iežaset kultuvrra, árbevieruid dahje osku duogáza go atnet earenoamáš biktasiid. Seammás ii galgga oktage vuortnuhuvvot dahje bággehallat gárvodit dakkár biktasiiguin dan dihte. Obbalaš gárvodangildosat mat loavkašuttet friddjavuođa gárvodit dihto vuogi mielde ii leat rievttis geaidnu hehttet dan.

Goarta 27

RASISMA JA VEALAHEAPMI

LÁGAT JA SOAHPAMUŠAT:

Gonagasriika Norgga Vuođđolága Paragrafa § 108

Lea stáda eiseváldiid ovddasvástádus láchit dili vai sápmelaččat sáhttet sihkkarastit ja ovdánahttit iežaset giela, kultuvrra ja servodateallima.

Manne jáhkát ahte gávdno vuođđolágaparagrafa mii lea sápmelaččaid rivttiid birra?

© Lovdata

Goarta 28

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 29

Goarta 30

RASISMA JA VEALAHEAPMI

RIEKTA JA BOASTUT:

“Sáhtát rohttestit luodi?”

“Váccát go álo gávttiin?”

“Orrubehtet go lávus birra jagi?”

Movt don dulkot daid gažaldagaid?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

SITÁHTA

“Muhtin buolvvaid geahčen lea váibmogiellan jáhkkimis jávkan”

Ella Marie Hætta Isaksen

Makkár váikkhusat sáhttet das šaddat jus okta giella jávká?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

FÁKTADIEĐUT

1898 ásahuvvo “Wexelsen-plakáhtta” mii mielddisbuktá measta ollásii gildosa geavahit sámegiela ja kvenagiela skuvllas. Wexelsen-plakáhtta heaittihuvvo 1959. 1967 oahpahuuvui vuosttaš gearde lagabui čuođi jahkái sámegiella vuosttašgiellan. 1992 doaimbagoahtá sámi giellaláhka. Dat mielddisbuktá ahte lea riekti beassat gulahallat sámegillii báikkálaš almmolaš orgánaiguin, muhtin guovlluin Norggas.

Movt lea dás oktavuohhta dasa movt sámegiella lea Norggas dál?

snl.no / samiskeveivisere.no

RASISMA JA VEALAHEAPMI

CASE / DÁHPÁHUSOVDMEARKA:

Boazoealáhusa birra digaštallet sosiálamediaain. Kommentárasajiin logat dan birra ahte sápmelaččat váidalit badjelmeare.

Doaivvut go ahte livčče seamma ollu dakkár kommentárat jus livčče sáhka eanetloguálbmoga vuoigatvuođaid birra Norggas?

Goarta 31

Goarta 32

AMNESTY
INTERNATIONAL

ČÁLIT DIALOGAGOARTTAID

Goarta 33

Goarta 34

RASISMA JA VEALAHEAPMI

CASE / DÁHPÁHUSOVDAMEARKA:

Lea aitto mearriduvvon ahte galget huksejuvvot bieggamillot Márjjá sámi lagasbirrasii, ja son vásiha ahte oallugat dávjá jearahit sus ahte “leat go buot sápmelaččat vuostá ruoná molsuma?”

Maid sisttisoallá dát gažaldat?

RASISMA JA VEALAHEAPMI

CASE / DÁHPÁHUSOVDAMEARKA:

Don bealljebealástat guovtti olbmo ságastallama feasttas. Nubbi sudnos muitala sámi cukcasa. Nubbi sápmelaš lohká iežas sápmelažžan ja ii loga leat dohkálaš leaikkastallat su identitehtain. De lohká son gii cukcasa muitalii: “Ale dál. Diet lei dušše leaika! Sápmelaččat leat álo nu hearkkit”.

Movt don reagerešit diekkár ságastallamii?

★ RASISMA JA VEALAHEAPMI

Maid sáhtát don dahkat eastadan dihte rasisma ja vealaheami?

HUMAN RIGHTS DIALOGUE

AMNESTY INTERNATIONAL

Goarta 35

AMNESTY INTERNATIONAL